

bilitáciu, autogénny tréning a iné relaxno-rehabilitačné techniky. Skúsenosti z tejto činnosti sú veľmi dobré, pedagógovia vysoko oceňujú našu pomoc a dožadujú sa rozšírenia týchto poradenských služieb. Naše súčasné kapacitné možnosti nám t. č. nedovoľujú vo väčšom rozsahu rozvinúť túto činnosť aj na ďalšie kategórie pedagogických pracovníkov.

Nakoniec chceli by sme upriamiť pozornosť na podiel odborných poradenských služieb na *rozvoji tvorivej aktivity učiteľa*. Nestačí sa totiž vychovne a poradensky zameriavať len na nadaných, talentovaných a tvorivých žiakov. Rovnakú poradenskú starostlivosť si vyžadujú aj pedagogickí pracovníci, ba malo by to byť trvalou požiadavkou zvyšovania ich profesionality a osobného rozvoja. Pritom nemyslíme iba na oblasť vzdelávania a výchovy, ale na celú filozofiu prístupu k životu a k pedagogickej práci.

Samotná demokratizácia spoločnosti je len predpokladom slobodného rozvoja tvorivosti. Na to, aby pedagóg dokázal tvorivo žiť a pracovať, potrebuje mať okrem vlastných zdrojov naporúdzi aj účinné odborné-metodické a poradenské služby.

Odborné poradenské služby školy môžu byť učiteľovi nápomocní, hlavne pri realizácii metód a programov zameraných na rozvoj sebakoncepcie, autoregulácie, tvorivého učenia, na burzy tvorivých pedagogických nápadov, na riešenie neobvyklých pedagogických situácií a problémov atď.

Donedávna od nás pedagogickí pracovníci požadovali hlavne metodiky. Čím viac metódik, tým lepšie. V spolupráci s nami až po čase pochopili, že oveľa lepšie výsledky vo výchovnej a vzdelávacej práci možno dosiahnuť, ak namiesto orientácie na metodiky, sa sústredia na zdokonaľovanie seba ako nástroja výchovy, regulácie a zmeny osobnosti žiakov. Vyžadovalo si to veľa práce pri nabúravaní zaužívaných stereotypov a prekonávania seba samých. Ale stojí to za to. Táto práca ma zmysel a perspektívu. Chceme v nej pokračovať a ďalej zdokonaľovať metódy našej poradenskej práce smerom k učiteľom a ďalším výchovným pracovníkom.

Dojde k renesanci ďalšieho vzdelávania pedagogických pracovníkov?

Václav Bartoš

Stav

Průběžné celoživotní vzdělávání pedagogických pracovníků mělo a má v naší praxi dlouhodobou, ale bohužel v posledních letech též značně zprofanova-

nou tradici. Inovace vědomostí, respektive informací z oborů, metodické a didaktické inspirace byly často nahrazovány nekompetentními školeními, kde byly citovány všeobecně známé, často závazné metodické pomůcky a návody. Oblast individuálního profesního rozvoje v rovině pedagogických a psychologických dovedností a vědomostí se často nahrazovala ideologizujícím vzděláním, případně souborem informací vytrženým z kontextu, velmi často generalizujícím a zcela odtrženým od konkrétní praxe pedagoga.

V naplnění vztažnosti dalšího vzdělávání pedagogů musí totiž dojít k harmonickému propojení *autonomních a heteronomních* cílů, ke kterému ve výše zmíněné praxi nedocházelo. Převažovaly heteronomní cíle, a proto takové vzdělávání nemohlo být pro pedagogy přitažlivé. Navíc vzdělávání neplnilo v této souvislosti řadu dalších podmíněných funkcí. Nikdo nebyl schopen ani ochoten hodnotit, zda docházelo k objektivním změnám osobností pedagogů a jejich profesní úrovně. S výjimkou minimálního počtu případů nedocházelo ani ke změně pracovního zařazení, pracovních podmínek, výše příjmů, zvýšení společenské prestiže atp. Zůstávaly jen negativní průvodní znaky, jako zvýšená únava, neuróza, tenze, frustrace. Proto v období společenských změn došlo i na tvrdou, ale bohužel často i neobjektivní kritiku, vedoucí až k likvidačním tendencím dalšího vzdělávání a instituce pro ně zřízené se staly jedním z hlavních terčů této kritiky. Jak je v takových případech obvyklé, došlo ke stavu „vylévání vaničky s dítětem“ a s formálními a obsahovými nedostatky byl odmítnut i vlastní princip.

Východiska

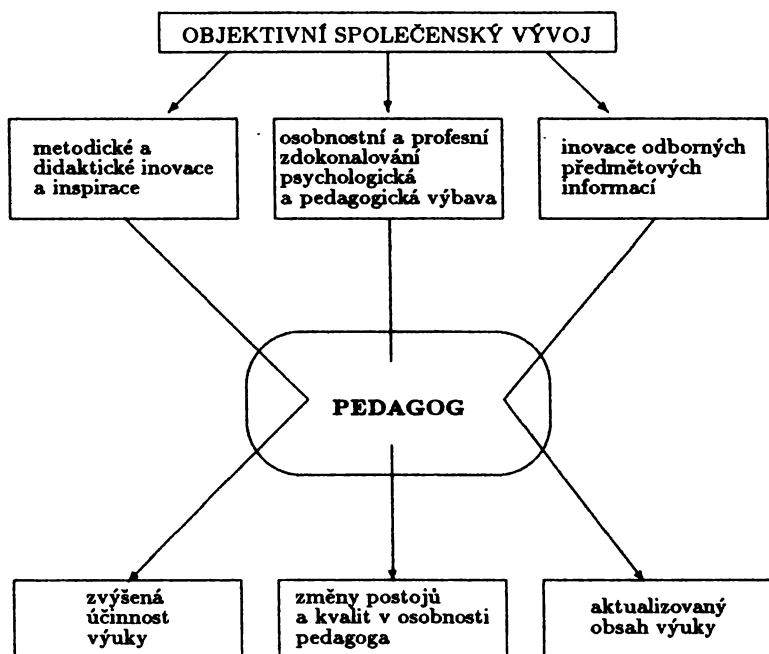
Východiska problematiky dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků se rekrutují z několika oblastí problémů. Jde zejména:

1. o oblast obecného pojetí profesionální přípravy a průpravy pedagogických pracovníků, tj. zkvalitňovat vědomosti, dovednosti a profesionální návyky, především v oblasti *metodické a didaktické*,
2. o oblast globálního rozvoje osobnosti, tj. zvnitřnit profesionální filosofii, etiku, respektive celý systém *profesionálního myšlení*.

V těchto dvou rovinách můžeme spatřovat také dva proudy koncepcí dalšího vzdělávání, tj. systematický rozvoj metodických a didaktických dovedností a zvládání nových pedagogických prostředků; a vedle toho systematický rozvoj osobnostních a profesních vlastností pedagoga.

Je zřejmé, že obě koncepce nelze stavět proti sobě, ale vzhledem ke vzájemné podmíněnosti je nutné realizovat obě současně.

Výše uvedený binární model problematiky odpovídá náhledu obecně pedagogickému. Přiřadíme-li ještě konkrétní složku *vyučovacího oboru* (předmětu), respektive konkrétní sumu potřebných vědomostí (informací) z vyučovacího předmětu, vzniká potřeba řešení *třetího* problému, tj. *aktualizace a inovace oborových informací* (je známo z empirie, ale i ze seriózních výzkumů, že obrat inovovaných informací se počítá řádově na jednotky let). Celý model lze vyjádřit následujícím diagramem:

Potřeby a podmínky

Je zřejmé, že celý systém dalšího vzdělávání všech profesionálů, tedy i pedagogických pracovníků je více než potřebný. Používám-li slovo potřebný, navozuje se další možnost pohledu. *Komu a jak* je systém dalšího vzdělávání potřebný. Je jisté, že z etického i profesionálního hlediska především pedagogovi. Chce-li pedagog být úspěšný a splnit mravní i profesní poslání svého povolání, je nucen stále si udržovat, respektive zvyšovat svoji kvalifikaci a kompetentnost. Pomineme-li současný stav, zapříčiněný degradací funkcí našeho školství a vzdělávání pedagogů zvláště, jehož projevem je ab-

solutní rezistence ke vzdělání pedagogů v celoživotním uspořádání, musíme respektovat následující podmínky a potřeby pedagoga:

- a) *harmonizovat heteronomní cíle s autonomními cíli pedagogů*. To znamená, že pedagog musí mít vůbec možnost si některé autonomní cíle stanovovat, a aby byly kompatibilní s cíli heteronomními. Proto je nutné *vytvořit širokou nabídku možností k výběru*, relevantní k potřebám učitele i státu a respektovanou v kvalifikační sféře
- b) povolání pedagoga by mělo mít *dostatečný prostor pro uplatnění ambicí*, tj. zvýšení společenské prestiže, úrovně honorování (a to jak finančního, tak také honorárního), které by byly konkrétním výsledkem získaným dalším vzděláváním
- c) *vytvořit podmínky pro kreativní práci učitele, která by budila potřeby dalšího vzdělávání a získávání dalších*, především nadstavbových vědomostí, dovedností a profesionálních návyků
- d) vybudovat takovou *strukturu profesních postů* v pedagogické praxi, která by umožňovala v průběhu profesionálního působení pedagoga, měnit pomocí výsledků dalšího vzdělávání jeho působení v horizontální i vertikální rovině. To znamená od pracovníka k vedoucímu pracovníku, od učitele ke specialistovi atp.

Z výše uvedeného přehledu podmínek a potřeb pedagoga vyplývá, že musí mít ještě další svobody a možnosti:

- a) *volit si již pregraduální přípravu s perspektivou možností dalších specializací*
- b) *volit si v dalším vzdělávání své individuální menu*, tj. soubor vzdělávacích akcí, které by měly cílovou hodnotu ve změně (nebo prohloubení) kvalifikace nebo postavení v profesním žebříčku a současně vyplývá ze zájmu pedagoga
- c) *volit si formy dalšího vzdělávání*, tj. individuální, kontaktní nebo standardní institucionální, případně kombinace
- d) *volit si četnost vzdělávacích aktivit a relativně též časový limit jejich ukončení*
- e) *možnost svobodného rozhodnutí ukončit vzdělávací akci před jejím absolvováním, respektive nevolit si žádné vzdělávací aktivity* s tím, že se nezmění dosavadní profesní postavení pedagoga, získané pregraduální přípravou.

Stát v každém souměřitelném typu společnosti garantuje základní kvalitu i kvantitu elementárního, středního a s určitým omezením i vysokoškolského vzdělávání. Jde zejména o základní vymezení profilu absolventů,

základního objemu učiva, jistých dosahovaných hladin, zpravidla spojených se stupni vzdělávací soustavy, standardy a minima obsahu učiva atp. Pro plnění těchto úloh státu, v ovlivňování vzdělání a celkové úrovně škol a pedagogů, se musí zajistit opět nezbytné podmínky a potřeby:

- a) stát musí mít základní prostředky *ovlivňovat graduaci a další vzdělávání pedagogů*. V pregraduálu možností stanovovat standardní profil učitele, v dalším vzdělávání možností stanovovat jisté stupně inovací (např. atestace, funkční příprava atp.)
- b) stát musí *stanovovat základní kritéria a limity pro kvalifikaci i kompetentnost pedagogů v jednotlivých postech*
- c) stát *může tímto způsobem ovlivňovat i alternativní a paralelní systém škol*. Převzetím základní hmotné, ale i základní odborné péče o učitele zprostředkovaně ovlivňuje, respektive garantuje základní standard na těchto školách. To, co profiluje školy tohoto typu, je potom možnost využívat k alternativitě veškerých nadstandardních zdrojů, a to jak hmotných tak i duchovních. Tento „státní vliv“ je ovšem *podmíněn vzájemnou dohodou obou stran*, jako je tomu například v Rakousku či SRN.

Závěr

Doposud jsem se zamýšlel nad jednou z alternativ budování, respektive fungování systému dalšího vzdělávání. Jaká je ale současná realita. Konkrétní stav můžeme označit, mírně řečeno, za stav nepřehledný a přechodný. Z původního systému jsou trosky, které se dílem zcela ztrácejí, dílem přežívají v podivném stavu, podobném ilegalitě, případně se transformují na centra či ústavy pro další vzdělávání pedagogických pracovníků při vysokých školách. To hovořím o institucích. Obsah činností, východiska a metody jsou samozřejmě u každého pracoviště ovlivňovány odborným personálem, zřizovateli, respektive garanty a mnoha dalšími subjektivními i objektivními podmínkami. Některé dokonce i přes určitou reálnou existenci nefungují vůbec. Tato situace jistého hledání a experimentování může být snad v něčem výhodná. V různorodosti pracovišť a v jejich konkurenční snaze udržet místo na slunci se nakonec mohou profilovat a etablovat pracoviště, která budou objektivně nejvýhodnější. Přesto se domnívám, že tato živelnost, respektive bezkonceptnost teoretického opodstatňování a praktického uplatňování různých typů pracovišť spíše prodlouží dobu nutného obrození tak potřebného systému dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků.

Pro nedostatek prostoru nerozebírám ani další významnou paralelní funkci systému dalšího vzdělávání, kterou je oboustranná informační komu-

nikace mezi učiteli, vysokými školami, vědeckými pracovišti a v neposlední řadě i řídicím systémem, včetně ministerstva. Tato funkce v současnosti akutně chybí!

Stejně tak stojí otevřená otázka, zda instituce dalšího vzdělávání konstituovat jako samostatné subjekty vázané na školskou správu nebo jako vědecko-pedagogická pracoviště vysokých škol nebo jako zcela samostatnou soustavu řízenou pouze ministerstvem, případně kombinace nebo paralelní systémy.

Ať již bude výsledek diskuse o těchto problémech jakýkoliv, nejdůležitější je, aby tato diskuse již seriózně, ale s plnou razancí *započala*.